

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

W kręgu etyki, literatury i filozofii. Księga Jubileuszowa z okazji 45-lecia pracy naukowo-dydaktycznej prof. Ewy Podrez,
red. K. Rozmarynowska, P. Duchliński, Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2023, ss. 280

Streszczenie. Prezentowana publikacja składa się z trzech części. Pierwsza zawiera listy gratulacyjne, druga omawia działalność dydaktyczną i dorobek naukowy Ewy Podrez, a w trzeciej znajduje się kilkanaście opracowań dedykowanych Jubilatce. Ich autorami są naukowcy z kilku środowisk akademickich w Polsce. Z jednej strony książka prezentuje biografię, ścieżkę kariery zawodowej i dorobek naukowy Ewy Podrez, z drugiej zaś zawiera interesujące opracowania innych autorów, dotyczące m.in. takich zagadnień, jak etyka cnót, ochrona środowiska naturalnego, rola języka w życiu człowieka, znaczenie przyjaźni, samopoznanie i zmiana samego siebie, specyfika filozofii chrześcijańskiej, relacja istniejąca między etyką i literaturą.

Słowa kluczowe: Ewa Podrez; księga jubileuszowa; filozofia chrześcijańska; etyka; literatura

Jedną z ważnych i cennych tradycji, pielęgnowaną od wielu lat w środowisku uniwersyteckim, jest publikacja książ jubileuszowych w formie prac zbiorowych. Takim właśnie opracowaniem jest prezentowana książka, która została przygotowana z okazji jubileuszu 45-lecia działalności naukowo-dydaktycznej dr hab. Ewy Podrez. Publikacja zawiera kilkanaście tekstów z pogranicza etyki, literatury i filozofii, a ich autorzy reprezentują kilka krajowych ośrodków uniwersyteckich. Księga jubileuszowa została przygotowana pod redakcją naukową Karoliny Rozmarynowskiej z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW) i Piotra Duchlińskiego z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie (UIK). Monografia składa się z trzech części. Pierwsza zawiera listy gratulacyjne, nadesłane z okazji jubileuszu, druga prezentuje działalność dydaktyczną i dorobek naukowy Ewy Podrez, a w trzeciej znajdują się dedykowane jej opracowania.

Z okazji jubileuszu zostały wystosowane dwa listy gratulacyjne. Pierwszy przygotował Maciej Bała, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW w Warszawie, natomiast autorem drugiego jest Tomasz Homa, rektor UIK. W części prezentującej działalność dydaktyczną i dorobek naukowy Ewy Podrez znajduje się rozmowa biograficzno-filozoficzna pt. *Literatura jest częścią etyki, a etyka jest częścią literatury*, którą z Jubilatką przeprowadził Piotr Duchliński. W latach 1978-2022 Podrez była pracownikiem badawczo-dydaktycznym UKSW (do 1999 roku Akademii Teologii Katolickiej), natomiast w latach 1972-1977 studiowała w tej uczelni filozofię. Główny powód wyboru po maturze tego ośrodka akademickiego stanowiła filozofia indyjska, która wówczas w Warszawie była wykładana tylko na ATK. W rozmowie Jubilatka stwierdziła, że należała do grupy ludzi, którzy w szkole średniej zajmowali się głównie teatrem i pragnęła zostać reżyserem teatralnym. Żeby to było możliwe, konieczna była pewna świadomość, inna niż świadomość masowa, to znaczy taka, która pozwoliłaby „mówić innym językiem i przy pomocy innych rytów przedstawiać rzeczy teatralne. A najlepiej się do tego nadawała filozofia i kultura indyjska, która wprowadzała dwa istotne elementy: zmieniała język teatru i zmieniała sens gestu, ciała” (s. 17).

W trakcie studiów okazało się jednak, że decydujący wpływ na określenie życia zawodowego Ewy Podrez miała nie filozofia indyjska, ale spotkanie z ks. prof. Tadeuszem Ślipko, który był wówczas kierownikiem Katedry Etyki ATK w Warszawie. Po studiach właśnie w tej katedrze Jubilatka rozpoczęła swoją pracę naukowo-dydaktyczną, a etyka stała się jej głównym obszarem badawczym. W omawianej rozmowie Jubilatka opisała osobowość i działalność naukowo-dydaktyczną Ślipki, a także wspomniała m.in. jego znajomość z filozofem marksistowskim Markiem Fritzhandem, który był uczniem Romana Ingardena. Na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku Ślipko i Podrez uczestniczyli w spotkaniach dialogu chrześcijańsko-marksistowskiego, organizowanych na Uniwersytecie Warszawskim, w których brali udział m.in. Józef Tischner i Andrzej

Kasia. Znaczący wpływ na ukształtowanie poglądów filozoficznych Jubilatki mieli tacy myśliciele jak Władysław Stróżewski i Adam Węgrzecki. Szczególna relacja osobista i naukowa łączyła Ewę Podrez z Andrzejem Półtawskim. Jego żona, Wanda, oraz Janina, mama Jubilatki, w czasie II wojny światowej były w tym samym okresie więźniarkami niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego dla kobiet w Ravensbrück.

Ważnym elementem tego fragmentu książki jubileuszowej jest charakterystyka relacji, zachodzących między etyką i literaturą. Podrez twierdzi, że literatura jest częścią etyki, a etyka jest częścią literatury, która zajmuje się przede wszystkim egzystencją człowieka. Bogactwo i złożoność języka literackiego sprawiają, że dzięki metaforom i innym formom wyrazu można opisać kondycję ludzką głębiej niż wówczas, gdy w tym celu wykorzystuje się precyzyjne kategorie filozoficzne. W przekonaniu Jubilatki kryminały i literatura fantasy stanowią dwa filary literatury, które podtrzymują filozofię. Jej zdaniem sama filozofia „upadła jako interpretacja świata, z której byśmy wszyscy masowo korzystali, natomiast literatura kryminalna i literatura fantasy podtrzymują filozofię, korzystają z filozofii i wpływają na jej rozwój” (s. 29). Podrez twierdzi, że w tych dwóch gatunkach literackich jest stosowana klasyczna koncepcja dobra i zła. W kryminałach i literaturze fantasy są potrzebne jasno określone zasady moralne. W tego rodzaju dziełach literackich obowiązuje przekonanie, że zło jest złem, a dobro jest dobrem.

Oprócz rozmowy z Jubilatką drugim elementem książki jubileuszowej, który prezentuje jej życie i działalność badawczo-dydaktyczną, jest wykaz dorobku naukowego. Należy do niego 5 monografii autorских, 7 monografii wieloautorских, 37 rozdziałów w monografiach naukowych, redakcja lub współredakcja 6 monografii naukowych, 36 artykułów naukowych w czasopiśmie. Pod kierunkiem Ewy Podrez zostało przygotowanych 6 rozpraw doktorskich i 79 prac magisterskich.

Opracowania dedykowane Jubilatce zostały podzielone na trzy części. Pierwsza, składająca się z siedmiu rozdziałów, nosi tytuł *W kręgu etyki*. Autorem pierwszego studium pt. *Inflacja cnót. Trzy próby wyjaśnienia* jest Jacek Jaśtał z Politechniki Krakowskiej. Twierdzi on, że pojęcie cnoty zdominowało współczesne rozważania etyczne. Etyka aretologiczna stała się bardzo popularna w latach 50. i 60. XX wieku. Na przestrzeni kilku ostatnich dziesięcioleci kategoria cnoty wypiera z dyskusji, badań i opracowań etycznych niezwykle popularną wcześniej kategorię wartości. Bardzo szerokie wykorzystanie cnoty prowadzi do tego, że rozumienie tej kategorii zaczyna wymykać się ścisłym rygorom myślenia filozoficznego. W ten sposób dochodzi do utraty znaczenia tego pojęcia. Jaśtał proponuje trzy próby wyjaśnienia zjawiska inflacji cnót. Pierwsze z nich przyjmuje perspektywę psychologiczną. Zgodnie z takim ujęciem różne modele etyki cnót, nawiązując do klasycznej etyki eudajmonistycznej, koncentrują się na psychologicznych aspektach funkcjonowania człowieka, przede wszystkim na jego emocjach i motywacji, prezentując cnoty jako wyraz pewnych fundamentalnych potrzeb osoby ludzkiej. Druga próba wyjaśnienia przyjmuje perspektywę socjologiczną, zgodnie z którą cnoty okazują się jedynie interioryzacjami oczekiwań, norm i wzorców związanych z aktualnymi praktykami społecznymi. Trzecia próba wyjaśnienia przyjmuje perspektywę językową, która wykorzystuje kategorie dyskursu społecznego i odwołuje się do narracyjnej teorii podmiotu.

Drugie opracowanie pt. *Troska i racja. Uzasadnienie obowiązku opieki nad starzejącymi się rodzicami* przygotował Robert Piłat z Instytutu Filozofii UKSW w Warszawie. W jego przekonaniu można wyróżnić sześć najczęściej spotykanych argumentów, przemawiających za imperatywem opieki nad starzejącymi się członkami rodziny. Pierwszy z nich odwołuje się do zasady wzajemności: skoro rodzice włożyli trud w wychowanie swoich dzieci, to obowiązkiem tych ostatnich powinna być troska o własnych rodziców, gdy tego potrzebują. Argument ten nie ma zastosowania do złych matek i złych ojców

oraz do takich rodziców, którzy bez własnej winy nie mogli zrobić wiele dla swoich dzieci. Drugim sposobem uzasadnienia jest argument z przywiązania, który odwołuje się do naturalnej więzi miłości dzieci do swoich rodziców. Jednak przywiązanie może wyrażać się tylko w czystych uczuciach, a nie w działaniu, dlatego nie może stanowić mocnego fundamentu imperatywu opieki. Trzecim modelem uzasadnienia jest argument z korzyści kolektywnej, to znaczy pomagamy starszym, ponieważ chcemy, żeby w przyszłości ktoś pomógł także nam. W ten sposób okazujemy pomoc nie ze względu na dobro naszych krewnych, ale po to, aby podtrzymać pewien model życia społecznego, który uznajemy za korzystny także dla nas. Czwartym sposobem uzasadnienia jest argument z troski o słabszych, który jest bardzo ogólny i w konsekwencji mało skuteczny w praktyce. Piątym modelem jest argument z cnót starości, zgodnie z którym imperatyw opieki wynika z tego, że starość jest wartościowa. Argument ten nie wytrzymuje krytyki, ponieważ obecnie wzrasta liczba społeczeństw, w których starość nie jest otoczona bezwzględny szacunkiem. Szósty argument odwołuje się do tożsamości dzieci, której istotnym elementem jest relacja z rodzicami. Niestety także tego rodzaju uzasadnienie jest zbyt ogólne i nie gwarantuje skutecznej formy opieki. W przekonaniu Piłata źródłem słabości przywołanych wcześniej argumentów, z wyjątkiem ostatniego, jest to, że zakładają one asymetryczną relację pomiędzy opiekunami i podopiecznymi. Jego zdaniem moralna trwałość i skuteczność imperatywu opieki wymaga uznania relacji symetrycznej, w której obie strony, czyli opiekunowie i podopieczni, są jednocześnie darczyńcami i obdarowanymi.

Autorem trzeciego studium pt. *Człowiek jako zwierzę językowe* jest Karolina Rozmarynowska z Instytutu Filozofii UKSW w Warszawie. Opracowanie stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: dlaczego człowieka należy uznać za zwierzę językowe? Autorka poddaje analizie poglądy kanadyjskiego filozofa Charlesa Taylora, który twierdzi, że język jest czymś zasadniczym dla ludzkiego życia, decydującym o specyfice naszej egzystencji. Jego zdaniem dzięki kompetencjom

językowym w bycie ludzkim budzi się świadomość, to znaczy poprzez artykulację sprawiamy, że to, co było wcześniej jedynie przedmiotem naszych niejasnych intuicji, staje się częścią tego, co sobie wyrażnie uświadamiamy. Następnie język kształtuje przestrzeń relacji międzyludzkich. Dzięki kompetencjom językowym ludzie mogą tworzyć i podtrzymywać różne formy wzajemnych relacji i kontaktów. W przekonaniu Taylora język odśłania także moralny wymiar życia ludzkiego. Poprzez język człowiek ma dostęp do „specyficznie ludzkich spraw”, czyli do takich przeżyć, jak wstyd, duma, pogarda czy oburzenie, które odnoszą się do podmiotu jako podmiotu.

Kolejny rozdział pt. *Jana Gwalberta Pawlikowskiego narracje o przyrodzie* przygotowała Dominika Dzwonkowska z Instytutu Filozofii UKSW w Warszawie. Autorka odwołuje się do opracowań naukowych Jana Gwalberta Pawlikowskiego (1860-1939), znanego ekonomisty i polityka, który był jednym z największych pionierów ochrony przyrody w początkowych latach industrializacji naszego kraju. Analizy zostały przeprowadzone zgodnie z koncepcją narracji Paula Ricoeura oraz narracyjnej koncepcji etyki cnót środowiskowych Briana Treanora. W tego rodzaju etyce „ogromne znaczenie mają dzieła literackie, są one narzędziem kształtowania postaw moralnych, cnót środowiskowych oraz charakteru moralnego niezbędnego do troski o środowisko” (s. 111). Dzwonkowska twierdzi, że w poglądach ekologicznych Pawlikowskiego szczególne znaczenie ma postulat ochrony przyrody dla niej samej, czyli z powodu odnalezionych w niej wartości idealnych. Drugim ważnym postulatem, zgłaszanym przez tego autora, była ochrona „swoistych rysów ziemi”, czyli troska o środowisko naturalne w otoczeniu lokalnym podmiotu moralnego, które stanowi inspirację dla kultury oraz źródło jej bogactwa i różnorodności.

Autorką piątego studium pt. *O dzieciach krzywdzonych przez rodziców: myślą, słowem, uczynkiem i zaniedbaniem. Etyczne rozważania* jest Dorota Probuska z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Opracowanie stanowi fragment książki

Anny Kamińskiej-Malandain i Doroty Probuskiej pt. *O krzywdzie dziecka. Aktualność etyki Janusza Korczaka i Marii Montessori*, która została opublikowana w 2023 roku przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Probuska podkreśla, że krzywdzenie dzieci przez rodziców jest szczególnym przypadkiem krzywdzenia w ogóle. Różne formy cierpienia zadawanego dzieciom osłabiają ich wolę życia, niszczą samodzielność, generują lęki, osłabiają poczucie własnej wartości. W przekonaniu autorki pierwszą negatywną postawą rodziców jest nieokazywanie dziecku wystarczającej uwagi. Bardzo często krzywdzenie dzieci rozpoczyna się od okazywania im emocjonalnej obojętności i oziębłości. „Pierwszy poziom krzywdy ma charakter mentalny i pozawerbalny. To brak uwagi, to obojętność na obecność dziecka w naszym życiu, a w wersji mocniejszej – nieobecność rodzica w życiu dziecka: fizyczna, mentalna, emocjonalna” (s. 126). Kolejnym rodzajem krzywdzenia dzieci są słowa negatywnie ocenne, poniżające i deprecjonujące, jakie rodzice kierują w ich stronę. Krytyka wypowiedzana pod adresem dziecka nie tylko osłabia i tłumi w nim wolę życia i kreatywność, ale generuje również lęki związane z brakiem poczucia bezpieczeństwa w rodzinie. Najbardziej okrutną formę krzywdzenia dzieci stanowi bicie, które jest związane nie tylko z bólem fizycznym, ale również z poniżeniem, czyli cierpieniem psychicznym.

Kolejny rozdział pt. *Człowiek jest jak melodia. Kilka refleksji o samopoznaniu i zmianie samego siebie* opracowała Agnieszka Thier z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. W pierwszej części artykułu zostały przedstawione osobiste wspomnienia autorki związane z Jubilatką. Thier stwierdziła, że liczne spotkania, wyjazdy i rozmowy z Ewą Podrez nie tylko mocno wpłynęły na jej rozumienie humanistyki, ale przede wszystkim w znaczący sposób ukształtowały jej osobowość. W drugiej części opracowania zostało zaprezentowane spojrzenie na osobę ludzką przez pryzmat metafory melodii. Tego rodzaju metafora dobrze opisuje doświadczenia egzystencjalne, które są związane z kształtowaniem własnego charakteru,

rozwojem osobowości i zmianą samych siebie. W przekonaniu autorki każdy człowiek odgrywa inną melodię, bo każdy został wyposażony w inny zestaw instrumentów, które „tworzą jego wewnętrzną orkiestrę. Każdy też otrzymał inną partyturę do odegrania. Instrumenty i partytury daje nam nasz dom rodzinny, jego otoczenie, szkoła, miejsce pracy zawodowej. Zapewne całe nasze życie polega na tym, że wymieniamy naszą wewnętrzną orkiestrę i dostrajamy instrumenty, aby dźwięki przez nie wydawane nie były zafałszowane” (s. 140).

Autorką siódmego rozdziału pt. *Kłopoty z relacją przyjaźni* jest Anna Latawiec, emerytowana profesor UKSW w Warszawie, która poznała osobiście Ewę Podrez w 1974 roku na ATK w trakcie jednego z wykładów z etyki, prowadzonych przez Tadeusza Ślipkę. Opracowanie nie jest typowym tekstem naukowym, lecz ma formę eseju dedykowanego Jubilatce. Latawiec przywołuje wiele cytatów o przyjaźni zaczerpniętych z *Kubusia Puchatka* Alana Alexandra Milne’a, z *Małego Księcia* Antoine’a de Saint-Exupéry’ego, z Biblii i z innych tekstów, których autorami są święci Kościoła katolickiego. Wszystkie przywołane fragmenty zwracają uwagę na znaczenie przyjaźni w życiu człowieka oraz wskazują na potrzebę postawy szczerości i zaufania, która umożliwia realizację cnoty przyjaźni. W przekonaniu autorki opracowania istotę relacji przyjaźni trafnie wyraził Albert Camus: „Nie idź za mną – mogę cię nie poprowadzić. Nie idź także przede mną – mogę za tobą nie podążyć. Po prostu idź obok mnie jako przyjaciel”. Latawiec twierdzi, że „kłopoty z relacją przyjaźni należy uznać za poważne. Warunki nakładane na nią są trudne do spełnienia. Właśnie dlatego relacja ta jest tak cenna jak skarb i wyjątkowa” (s. 154).

Drużga część opracowań dedykowanych Ewie Podrez, składająca się z trzech rozdziałów, nosi tytuł *W kręgu literatury*. Autorami pierwszego studium pt. *Uniwersytecki zodiak, czyli jak obcowanie z akademią spaskudziło nam charaktery* są Monika Kwiecińska-Zdrenka i Marcin Zdrenka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Opracowanie nie stanowi typowego artykułu naukowego, lecz jest formą

narracji prowadzonej zgodnie z tradycją zapoczątkowaną przez *Bajki* Ezopa, *Charaktery* Teofrasta oraz ich kontynuacje. W omawianym rozdziale została podjęta próba przekształcenia układu klasycznych dwunastu znaków zodiaku w taki sposób, aby stworzyć narzędzie opisu charakterów moralnych przedstawicieli współczesnej wspólnoty akademickiej. W przekonaniu autorów „morze astrologicznych mitów, jakie powstały wobec tych arbitralnie wyciętych z większych konstelacji figur, pozostaje niezmierzone. A skoro tak, nie ma żadnych przeszkód, byśmy zamieszcili w kotle obrazów, wyobrażeń, mitów i przesądów oraz dodali do tego bigosu własny składnik” (s. 160). W ten sposób powstał akademicki zodiak, który składa się z trzynastu następujących figur: Mrówki, Wołu, Indora i Kwoki, Kameleona, Patyczaka, Pawia, Kukułki, Ryjówki, Hieny, Dydelfa, Niesporczaka, Straszka i Kiwi. Wszystkie postaci akademickiego zodiaku zostały opisane bardzo ciekawie i barwnie. Oczywiście prezentowane figury są jedynie metaforami, ale nie ulega wątpliwości, że wciąż niosą w sobie istotną moc deskryptywną. Egzemplifikacją może być wymarły ptak Kiwi. Osoby urodzone w jego znaku są skromne, ciche, pracowite, pogodne, roztropne, życzliwe. Autorzy twierdzą, że dzięki takim postawom akademika, jaką wszyscy znamy i cenimy, ma szansę dalszego istnienia.

Następny rozdział pt. *Brama do krainy magii* przygotował Kajetan Młynarski z Akademii Sztuk Teatralnych im. Stanisława Wyspiańskiego w Krakowie. W pierwszej części opracowania zostały przedstawione trzy podstawowe strategie poznawcze. Pierwsza to przeszukiwanie ze sprawdzaniem. Należy ona do najstarszych strategii poznawczych, a jej istotą jest szukanie „na oślep” i sprawdzanie, „czy to to”. Druga strategia poznawania świata i działania w nim polega na rozpoznawaniu. W tej sytuacji dysponujemy już wiedzą, jakie coś jest, czy też czym jest, i identyfikujemy to w świecie (materii bądź myśli), podejmując odpowiednie czynności. Trzeci model to strategia poznawania. Jest ona podobna do funkcjonowania „urządzenia” poznającego i zapamiętującego sekwencje obiektów/

stanów, których nigdy wcześniej nie doświadczało. W ten sposób działa także człowiek, gdy składając litery i słowa tekstu poznaje coś nowego niezależnie od tego, czy uznaje to za wartościowe. Autor opracowania analizuje trzy podstawowe strategie poznawcze w kontekście fantasy jako największego nurtu literatury współczesnej, co potwierdza zarówno liczba ukazujących się dzieł literackich, jak też filmów i gier. Młynarski twierdzi, że fantasy to zwierciadło naszej rzeczywistości, kształtowanej przez nasze nawyki, wyobrażenia, pojęcia.

Kolejne opracowanie pt. *Polyptychus satyryczny* przygotował Piotr Bartuła z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Tekst nie jest typowym artykułem naukowym, lecz jako miniatura eseistyczna wpisuje się w oświeceniową tradycję przypowieści filozoficznej. Autor prezentuje swoje dociekania jako wyprawę w przestrzeń rozważań moralnych na temat przejawów zła we współczesnym świecie. Bartuła twierdzi, że swego czasu przekonywała go opinia Thomasa Hobbesa, dotycząca tego, aby na pierwszym miejscu stawiać jako ogólną skłonność wszystkich ludzi stałe i nieznające spoczynku pragnienie coraz to większej mocy, które ustaje dopiero ze śmiercią. W przekonaniu wielu filozofów polityki człowiek naturalny tak się w końcu „znudził strachem i mordowaniem (Hobbes) albo nicnierobieniem (Rousseau), że za pomocą artefaktu umowy społecznej powołał do życia sztucznego obywatela. Stan naturalny przewyciężył zaś przez sztuczny stan państwa, które legalnie może karać »złych uczniów« – uśmiercać ich na krzesłach elektrycznych, »zastrzykiem śmierci« lub z użyciem trujących gazów bojowych” (s. 190).

Trzecia część opracowań dedykowanych Jubilatce, składająca się z czterech rozdziałów, nosi tytuł *W kręgu filozofii*. Autorem pierwszego studium pt. *Filozofia chrześcijańska – jej zmagania i wyzwania* jest Piotr Mazur z UIK. Na początku dociekań zostało przywołane stwierdzenie Roberta Spaemanna, że w filozofii wszystko jest kontrowersyjne. Jednym z takich kontrowersyjnych zagadnień jest status filozofii chrześcijańskiej. Mazur poddaje analizie kilka definicji tej

filozofii, wskazując ich mocne i słabe strony, a następnie stwierdza, że w jego przekonaniu filozofia chrześcijańska jest typem filozofii „afirmatywnie nastawionej do dziedzictwa intelektualnego chrześcijaństwa, ukształtowanej w kręgu jego doktrynalnego oddziaływania lub uwzględniającej w jakiś sposób objawienie chrześcijańskie” (s. 210). Jego zdaniem w uprawianiu tej filozofii chodzi przede wszystkim o znalezienie równowagi pomiędzy różnymi obszarami zmagani i wyzwań oraz o zachowanie pozytywnego podejścia do napotykaných ograniczeń i niedoskonałości. Autor wskazuje na trzy najważniejsze zmagania i wyzwania, przed którymi stoi tak rozumiana filozofia chrześcijańska. Po pierwsze podejmuje ona tradycyjne problemy filozoficzne, odnoszące się do rozumienia świata, człowieka, życia, Boga, czasu itp. Po drugie ważnym elementem badań prowadzonych przez myślicieli reprezentujących ten nurt filozoficzny, jest niezwykle bogata i różnorodna własna tradycja intelektualna, wypracowana na pograniczu wiary i rozumu. Po trzecie filozofia chrześcijańska podejmuje także współczesne wyzwania cywilizacyjne, związane z rewolucją biotechnologiczną, sekularyzacją czy transhumanizmem.

Następny rozdział pt. *Metanarracja buchalterów – o trudnościach prowadzenia dialogu z nową religią świata ponowoczesnego* przygotował Władysław Zuziak z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Głównym celem tego opracowania jest przedstawienie zmian, jakie zachodzą w obecnej rzeczywistości społecznej w wyniku dominacji dyskursów opartych na racjonalności instrumentalnej. Autor zwraca uwagę na różnice istniejące między komunikacją dialogiczną i dyskursywną. Pierwsza z nich wymaga empatii, podczas gdy druga potrzebuje przestrzegania reguł, ustalonych na podstawie jakiegoś modelu racjonalności. Zuziak twierdzi, że racjonalność instrumentalna i oparte na niej formy dyskursu zawładnęły sferą gospodarczą, polityczną i prywatną, stając się swego rodzaju nową religią, której podstawową formą komunikacji nie jest dialog, ale przetwarzanie informacji i manipulacja. Jego zdaniem ponowoczesne formy dyskursu instrumentalizują rzeczywistość społeczną, redukując ją do wymiaru

przedmiotowego, który jest łatwy do wykorzystania przez różnego rodzaju decydentów. W tym kontekście rodzi się pilna potrzeba wypracowania innego modelu dyskursu, uwzględniającego wartości pozainstrumentalne, który byłby podstawą racjonalnego dialogu. Tego rodzaju dyskurs, kwestionujący racjonalność instrumentalną, umożliwiałby harmonijną współpracę pomiędzy reprezentantami różnych kultur i religii.

Autorką kolejnego studium pt. *Kilka uwag o relacji między nauką i filozofią w kontekście związków filozofii umysłu z kognitywistyką* jest Janina Buczkowska, emerytowana profesor UKSW w Warszawie. Głównym celem opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób filozofia zmienia się pod wpływem rozwoju nauki? Autorka podkreśla dynamiczny aspekt filozofii, który sprawia, że system wiedzy filozoficznej zmienia się w konsekwencji wzrostu poziomu wiedzy naukowej. Dociekania przeprowadzone w tym rozdziale zostały ograniczone do przypadku rozwoju filozofii umysłu pod wpływem rozwoju kognitywistyki, która bardzo poszerza naszą wiedzę o naturze i funkcjonowaniu ludzkiego umysłu. Buczkowska twierdzi, że z jednej strony wyniki badań naukowych, dotyczących poznawczych funkcji mózgu, nie wpływają na stanowiska filozoficzne, ponieważ tezy filozoficzne nie podlegają bezpośredniej weryfikacji empirycznej, z drugiej zaś nowa wiedza empiryczna i nowe teorie naukowe prowadzą do rozwoju stanowisk filozoficznych. Różnego rodzaju koncepcje filozoficzne ewoluują pod wpływem rozwoju nauki. W przekonaniu Buczkowskiej rozwój wiedzy naukowej nie powinien prowadzić do ograniczania bądź eliminowania roli filozofii, która dostarcza nauce uzasadnień ontologicznych i epistemologicznych. Zdaniem autorki neurokognitywistyka nie zastępuje filozofii w podejmowaniu specyficznych dla niej problemów, to znaczy „nie eliminuje filozofii z właściwych jej badań funkcji poznawczych mózgu. Ich role są różne. Filozofia umysłu stawia inne pytania. Na przykład problem reprezentacji umysłowych i ich intencjonalności jest problemem typowo filozoficznym. Nauka natomiast bada konkretne

procesy mózgowe. Rozwój empirycznej wiedzy o mózgu wzbogaca wiedzę filozoficzną, inspiruje do poszukiwania nowych modeli teoretycznych” (s. 260).

Ostatnie opracowanie pt. *Czy liczby naturalne są naturalne?* zostało przygotowane przez Annę Lemańską, emerytowaną profesor UKSW w Warszawie. Autorka twierdzi, że liczby naturalne są obiektami matematycznymi, które „służą do dwóch nieco odmiennych celów: do ustalania ilości jakichś obiektów, liczebności jakichś układów bądź do ustalania ich kolejności, do porządkowania tych elementów w szczególnie sposób, do szeregowania ich, ustawiania elementów jeden za drugim” (s. 272). W artykule została naszkicowana geneza pojęcia liczb naturalnych, następnie przedstawiono kilka zagadnień, dotyczących ich szczególnych własności, które mogą budzić zdziwienie, pokazując ich złożoną strukturę. W filozofii matematyki wypracowano całe spektrum stanowisk na temat natury i sposobu istnienia liczb naturalnych oraz innych obiektów matematycznych. Lemańska skłania się w stronę stanowiska platonizmu matematycznego, zgodnie z którym obiekty matematyczne istnieją niezależnie zarówno od świata materialnego, jak i od umysłów matematyków. Jej zdaniem liczby naturalne, mimo że są nam tak bliskie, że jesteśmy niejako z nimi oswojeni, nie odsłoniły jeszcze przed nami wszystkich swoich tajemnic.

Podsumowując, należy stwierdzić, że najsłabszym elementem tej ciekawej i wartościowej publikacji jest rozdział, prezentujący dorobek naukowy Ewy Podrez. Zostały w nim uwzględnione jedynie monografie, artykuły naukowe w czasopiśmie oraz przygotowane pod jej kierunkiem rozprawy doktorskie i prace magisterskie. Niestety opracowanie nie zawiera realizowanych tematów projektów badawczych, informacji o współpracy międzynarodowej, o zorganizowanych konferencjach naukowych i wygłoszonych referatach. Nie ma także wykazu prowadzonych zajęć dydaktycznych i działalności popularyzującej naukę. Innym mankamentem książki jest brak indeksu osobowego.

Natomiast mocne strony prezentowanej publikacji dobrze oddaje fragment recenzji wydawniczej, który został umieszczony na tylnej okładce książki. Recenzję przygotował Marek Urban z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. W przekonaniu autora prezentowana książka zawiera wiele bogatych treści filozoficznych i literackich. Twierdzi on, że „teksty wydobyte z historii nie tylko ukazują żywą i bardzo ciekawą myśl filozoficzną, ale również podejmują podstawowe, a jednocześnie ważne zagadnienia z zakresu etyki i literatury, ich pojmowania, oraz patrzenia na język, ludzki umysł i różnorakie rozumienie kultury. Opublikowane razem stają się dostępne większemu gronu czytelników, bez wątpienia także wzbogacają szeroko rozumianą myśl filozoficzno-etyczną i literacką”.

Warto dodać, że jednym z najważniejszych i jednocześnie najciekawszych fragmentów prezentowanej książki jubileuszowej jest niewątpliwie rozdział, zawierający rozmowę z Jubilatką. W tej części publikacji została ukazana w bardzo interesujący sposób droga myślowa Ewy Podrez. Szczególnie interesujące są liczne nawiązania do biografii i działalności wielu wybitnych myślicieli, którzy mieli znaczący wpływ na intelektualny i artystyczny rozwój Jubilatki. Dzięki temu można potraktować ten tekst jako ważne świadectwo historyczne, które poszerza naszą wiedzę o rozwoju filozofii w Polsce w drugiej połowie XX wieku i na początku obecnego stulecia. Znaczącym wkładem poznawczym monografii jest także naszkicowanie rozwoju obecności filozofii i etyki na ATK/UKSW na przestrzeni ostatniego półwiecza.

IN THE CIRCLE OF ETHICS, LITERATURE, AND PHILOSOPHY. JUBILEE BOOK ON THE OCCASION OF THE 45TH ANNIVERSARY OF PROFESSOR EWA PODREZ'S SCIENTIFIC AND TEACHING WORK [W KRĘGU ETYKI, LITERATURY I FILOZOFII. KSIĘGA JUBILEUSZOWA Z OKAZJI 45-LECIA PRACY NAUKOWO-DYDAKTYCZNEJ PROF. Ewy PODREZ], EDITED BY K. ROZMARYNOWSKA AND P. DUCHLIŃSKI, WYDAWNICTWO NAUKOWE UKSW, WARSZAWA 2023, PP. 280

Abstract. This book consists of three parts. The first contains congratulatory letters, the second discusses teaching activities and scientific achievements of Ewa Podrez, and the third part contains a dozen or so studies dedicated to her. Their authors are scientists from several academic communities in Poland. On the one hand, the book presents the biography, career path, and scholarly achievements of Ewa Podrez; on the other, it contains interesting studies on topics such as virtue ethics, environmental protection, the role of language in human life, the importance of friendship, self-knowledge and self-change, the specificity of Christian philosophy, and the relationship between ethics and literature.

Keywords: Ewa Podrez; commemorative publication; Christian philosophy; ethics; literature

---

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Filozofii
(Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Institute of Philosophy, Poland)

<https://orcid.org/0000-0003-2252-8634>

a.kobylinski@uksw.edu.pl

DOI 10.21697/spch.2025.61.R.03

Tekst jest udostępniany na zasadach licencji Creative Commons (CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe).

Zgłoszono: 25/07/2025. Zrecenzowano: 29/09/2025. Zaakceptowano do publikacji: 30/10/2025.